

Projektet Fru Lojal

Konstnärligt utvecklingsarbete

Septemberteatern, 2025

Innehållsöversikt

Innehållsöversikt	2
Inledning	4
Projektbeskrivning	4
Medverkande	4
Septemberteatern	5
Tidigare projekt	5
Recensioner	6
Septemberteaterns referenser	6
Bakgrund till projektet	7
Spelplats	8
Scenografi	9
Teori och metod	10
Researcharbete	10
Teatermetod	10
Hur metoden utvärderas	12
Hur resultatet tillvaratas och sprids	13
Resultat av utvärdering	14
Resultat av projektet och dess formulerade målbeskrivning	14
Hur projektet presenterats för allmänhet och fackfolk	15
Länkar till recensioner	15
Länkar till artiklar	15
Bilder från föreställningen	16
Resultat av diskussion kring arbete med definierad teatermetod	23
Hur har projektet utvecklat vårt skådespelande och vårt arbete med scenkonst utifrån den teatermetod vi har använt?	23
Hur blev scenkonsten med den här teatermetoden?	24
Resultat av diskussion kring arbete med fokus på kvinnligt och kroppsligt platstagande	24
På vilka sätt har vi genom vår teatermetod strävat efter att motverka det Rosenberg (2012) skriver om konstens kanon?	24
Hur bör vi arbeta framåt för att fortsätta i en riktning som möjliggör för det Rosenberg (2012) skriver om feministisk konst?	25
På vilket sätt formades vårt konstnärliga uttryck utifrån vår strävan efter att motverka det Butler (2007) och Pastorek Gripson (2016) skriver om könsnormer och kroppsligt platstagande?	27
Resultat av diskussion kring utvärdering av projektet och produktionsarbetet i stort	28
Diskussion kring frågeställningen: vad i projektet och produktionsarbetet i stort har fungerat särskilt väl?	28
Diskussion kring frågeställningen: vad i projektet och produktionsarbetet tar vi lärdom av och kan	

förbättra till nästa gång?	28
Avslutande ord	29
Referenslista	30

Inledning

Septemberteatern har, tillsammans med över 30 kulturutövare i Göteborg och Västra Götalandsregionen, skapat, producerat och framfört den nyskrivna musikalen *Fru Lojal- en musikal om Göteborgskvinnor i beredskap*. Genom projektet har vi dessutom haft möjlighet att bedriva ett viktigt konstnärligt utvecklingsarbete för vår framtida scenkonstgärning. I denna artikel delar vi med oss av vårt arbete kring projektet och vad vi som individer och grupp tar med oss från processen.

Projektbeskrivning

Föreställningen *Fru Lojal- en musikal om Göteborgskvinnor i beredskap*, kretsar kring hemmafruar i Masthugget under 40-talet och skildrar kampen för kvinnlig frigörelse och andra världskrigets påverkan på kvinnornas vardag. Dessa kvinnor stickade för välgörenhet, började förvärvsarbeta när männen blev inkallade och organiserade sig för att få tillgång till kommunala, maskinella tvättstugor. Musikalen har fiktiva karaktärer men baseras på verkliga livsöden och historien utspelar sig i tvättstugan på Skepparegatan, i SKF:s fabrikslokaler samt på den lokala danssalongen Wauxhall. Musikalen hade sin urpremiär 7- 9 mars 2025, på Stora Teatern i Göteborg för en publik på cirka 1500 personer. Föreställningarna fick gott mottagande från både publik och recensenter och spelades igen 3-4 oktober 2025, även denna gång på Stora teatern. Vi har dessutom mött vår publik genom kommunikation via våra sociala kanaler på Instagram, Facebook och Tiktok. Vidare har vi deltagit i evenemang under Orange week 2025, blivit intervjuade i Fempers nyheter samt hörts i Sveriges radio.

Medverkande

Skådespelare: Mikaela Alburg, Elvira Lindberg, Louise Thörner, Linda Lättman, Ida-Maria Brunt, Linus Edgren, Johanna Lovis Håkansson, Love Bohlin, Signe Norlin, Johannes Persa Persson, Cajsja Wittboldt, Tina Glenvik samt fem barnskådespelare.

Dansare med bakgrund i WCJ - West Coast Jitterbugs: Rebecca Lindman, Felicia Augustsson, Sonny Hamberg, Alexander Angrén, Anya Abramova, Mina Warringer, Oscar Larsson, Trygve Grøndahl, Anne Normann och Ioannis Sotiriadis

Musiker: Cecilia Johansson, Erik Wiskari, Marcus Fenn, Björn Cedergren, Vanessa Ritchie-Suarez och Julia Cook

Manusförfattare: Mikaela Alburg, Elvira Lindberg

Kompositör: Louise Thörner

Koreograf: Linda Lättman

Arrangering och kapellmästare: Cecilia Johansson

Regissör: Gunilla Gårdfeldt

Assisterande regissör: Tina Glenvik

Textilt konstverk till scenografi: Ida Holmedal, Alva Noreen, Mira Cederwall Victorin

Grafisk formgivning och scenografibygg: Dan Höglund

Härdesign och håruppsättning: Emilia Ryndal
Ljudtekniker: Peter Tellqvist från PM audio
Ljustekniker: Max Brogren
Scenmästare och monitortekniker från Stora Teatern och Ljudteknikerna
Fotograf: Fredrik Aremyr

Produktionsarbete:

Projektledare: Mikaela Alburg, Elvira Lindberg
Scenografi och rekvisita: Louise Thörner, Linus Edgren, Mikaela Alburg
Kostym och mask: Johanna Lovis Håkansson, Elvira Lindberg, Mikaela Alburg
Ekonomi och bidrag: Elvira Lindberg, Ida-Maria Brunt, Linus Edgren, Louise Thörner
Marknadsföring: Linus Edgren, Johanna Lovis Håkansson, Louise Thörner, Ida-Maria Brunt
Samordning och logistik: Elvira Lindberg, Linda Lättman, Louise Thörner

Septemberteatern

Septemberteatern är en fri musikteatergrupp som varit verksamma i Göteborg sedan 2016. Vi är en ideell förening och består av en styrelse på sex personer:

Mikaela Alburg - ordförande
Jessica Högefjord Åslund - vice ordförande (föräldraledig under projektet *Fru Lojal*)
Louise Thörner - sekreterare
Elvira Lindberg - kassör
Linda Lättman - ledamot
Ida-Maria Brunt - ledamot (t.o.m. 2025)

Septemberteaterns fokus ligger på ett berättande, undersökande och gränsöverskridande arbete med musik, dans och teater. Gruppen består av både scenkonstnärer och pedagoger, vilka är utbildade vid bl.a. Högskolan för scen och musik i Göteborg, Performing Art School, Göteborg, The International College of Musical Theatre, London, Bårdar akademiet, Oslo och Wendelsbergs skolscen, Mölnlycke.

Septemberteaterns huvudsakliga fokus är ny musikdramatik och vi skapar för det mesta själva allt vårt material från grunden. Vi letar ständigt efter nya sätt att utveckla vårt uttryck och samarbetar därför ofta genreöverskridande med externa konstnärer, musiker, skådespelare och dansare. Våra projekt och föreställningar genomsyras även av en feministisk profil samt normkritisk ingång.

Ett av Septemberteaterns mål är att tillgängliggöra scenkonsten, för att möjliggöra kultur för alla. I vår senaste barnproduktion samarbetade vi bl.a. med en teckentolk för att fler skulle kunna ta del av vår föreställning. Vi tror på kulturens roll som en demokratipelare i vårt samhälle och ser värdet av att i det här fallet lyfta lokalhistoria på en tillgänglig scen.

Tidigare projekt

Septemberteatern har de senaste åren arbetat fram en konstnärlig process då vi utifrån ett kvinnoperspektiv, kollektivt skapar föreställningar. Med ett musikdramatiskt utforskande och

berättande omvandlar vi lokalhistoria till scenkonst. Under åren 2019–22 skrev och spelade Septemberteatern *Musikalen om Frigga* som iscensatte historien om de göteborgska rösträttskvinnorna. Projektet var ett samarbete mellan fyra fria, Göteborgsbaserade teatergrupper men det skedde på initiativ och under ledning av Septemberteatern. Föreställningen spelades för utsålda hus, med fin kritik och fint mottagande. Musikalen blev bl.a. utnämnd till en av de bästa föreställningarna i Göteborg i Göteborgs-Postens årskrönika över scenkonståret 2022, vilket vi som liten ideell förening med få resurser värderar högt. Premiären gav ringar på vattnet och vi kunde 2023 återigen spela föreställningen på Stora Teatern samt på Varbergs Teater. Föreställningen gjordes vidare om till en mindre turnéversion, vilket spelades på Göteborgs Stadsteater 2023 och på Kulturhuset Fregatten, Stenungsund samt Dice Theater, Göteborg 2024. Utdrag av *Musikalen om Frigga* har även spelats på bl.a. GöteborgsOperan i samband med deras 100-årsfirande av kvinnors rösträtt, Världskulturmuseet i samband med bokmässan, Göteborgs universitet i samband med demokratijubileet samt på Länsstyrelsen i Västra Götalands jämställdhetskongress. Vi var även en del av utställningen MOD21 som visades på bl.a. Bohusläns museum under 2022.

Med vår nya musikal *Fru Lojal* vill vi berätta om fortsättningen, om vad som hände efter att kvinnorna fick rösträtt.

Recensioner

- Göteborgs Posten, första recension - https://www.gp.se/kultur/kultur/recension-musikalen-om-frigga-p%C3%A5-stora-teatern-1.72017519?fbclid=IwAR2Nqnb1SjwXcWTNPrn2ygzRNQ4x3ZpZN_hi7ljK-CapEpWxDjdQUVrBwos&fbclid=IwAR2zwCAya1-kZXGsblxovm34VM0EENthOQNG_Iz04fnhId-TYLOt_CAq-tY
- Kulturbloggen - <https://kulturbloggen.com/?p=153067>
- Fempers - <https://fempers.se/2022/2022-05-10/suffragettsjalar-vacks-till-liv-med-musikalen-om-frigga-carlberg/?fbclid=IwAR0kN3CdPkK6ahu9AqR-qgl8iE5eofCH72ErxNqlSu1aLQPJAC4upcGJSIY>

Septemberteaterns referenser

- Tina Glenvik (universitetsadjunkt i scenisk gestaltning, inriktning musikdramatik, Högskolan för scen och musik vid Göteborgs universitet. Frilansande regissör och sångerska).
Kontakt:
tel. 073 985 44 64
tina.glenvik@hsm.gu.se
- Lisbeth Stenberg (docent i litteraturvetenskap, Göteborgs universitet samt lärare vid Kvinnofolkhögskolan, Göteborg).
Kontakt:
tel: 070 998 12 77
lisbeth.stenberg@eriksbergs.se

Bakgrund till projektet

Tvättmaskiner och moderna tvättmedel har betytt otroligt mycket för att göra kvinnors liv drägligare.

”En av de mest tidsödande och arbetsamma uppgifterna i ett hem är tvätten. I de allra flesta hem skötes den efter föräldrade metoder, varvid allt arbete sker för hand. En ordinär tvätt på 25 å 30 kg, tar igenomsnitt 9 timmar att avverka, och då återstår likväl nertagning av de torra kläderna, läggning och mangling, vilket torde kräva ytterligare 5 å 6 timmar. En tvätt av samma storlek skött efter moderna maskinella metoder tar en tid av cirka fyra timmar.”

Denna skrivelse var undertecknad av de politiska partiernas kvinnoförbund och visade 1946 på en enad, göteborgsk kvinnoopinion. De krävde rätten till kommunala tvättstugor och fick tillslut igenom en maskinell tvättstuga på Skepparegatan i Masthugget (*Att ge upp har inte övervägts - Göteborgs kvinnor i rörelse/er*, Stenberg, 2021; *Tvättstugan - en svensk historia*, Lund, 2009).

Kommunala tvättstugor med maskinella tvättmaskiner, kombinerat med framväxten av daghem för barn, möjliggjorde för kvinnor att börja förvärvsarbete. Något som lagt grunden för kvinnors självständighet i Göteborg, Västsverige och hela Sverige. Idag har vi kommit långt med vårt jämställdhetsarbete, ändå har vi ännu inte kommit hela vägen fram. Länsstyrelsen i Västra Götaland synliggör med rapporten *Om kvinnor och män i Västra Götaland - en statistikbok* (2023), könsskillnader på flera områden i regionen. I rapporten framgår bl.a. att kvinnor, trots högre utbildning, ofta har en lägre förvärvsinkomst än män. Det framgår en skillnad mellan andelen kvinnor och män som förvärvsarbetar då kvinnor i större utsträckning är timanställda eller deltidsarbetslösa. Skillnaderna kring förvärvsarbete är som störst inom samma åldersspann som medelåldern för kvinnor att få sitt första barn. I rapporten framkommer dessutom att kvinnor i större utsträckning än män utsätts för våld i nära relationer (Länsstyrelsen, 2023). Det kan tyckas som en feministisk backlash när Ungdomsbarometerns Generationsrapport 2024, baserad på intervjuer med 15 000 ungdomar i åldern 15-24 år, samtidigt synliggör att intresset för jämställdhet minskar bland unga.

Syftet med föreställningen är att undersöka, gestalta och berätta om vardags- och levnadsförhållanden i Göteborg mellan åren 1941–46, utifrån ett kvinnoperspektiv. Detta vill vi göra och uttrycka genom musikalformen, det vill säga ett gränsöverskridande arbete med musik, dans och teater. I en tid av uppror i världen och krig i vårt närområde vill vi genom denna historiska skildring lyfta allmänmänniska teman som åter aktualiserats i vårt samhälle; kvinnlig frigörelse, mobilisering, problematisering av nationalistisk romantik och människors vilja att förändra i en tid av kris. Vi vill sätta strålkastarljuset på en historia som fallit i skymundan, om 40-talets kvinnor och deras kamp för en drägligare vardag och ett bättre samhälle. Vi vill berätta om kvinnorna som både tvättade och organiserade sig, som formade den frihet vi idag ibland tycks ta för given.

Genom projektet vill vi också utveckla musikalformen då vi upplever en avsaknad av nyskriven musikal i Sverige och även en avsaknad av musikaler med flera ledande kvinnliga huvudroller. Vi ser ett värde i att lyfta ett kvinnohistoriskt perspektiv på scen då detta marginaliserats i den traditionella historieskrivningen (Rosenberg, 2012). Tiina Rosenberg pekar i sin bok *Ilska, hopp och solidaritet - med feministisk scenkonst in i framtiden* (2012) på en konstkanon som domineras av män och konstaterar:

“Konstens kanon blir lika med högt konstnärligt värde och domineras följaktligen av män, vilka då görs till talespersoner för hela mänskligheten. Utifrån denna felaktiga generalisering definieras god konst. På så sätt påverkar diskursen om det manliga geniet även våra nutidiskussioner om erkännande, men också sådana konkreta frågor som resursfördelning, arbetstillfällen, arbetsvillkor, diskriminering och trakasserier” (s.23-24)

Rosenberg pekar på kvinnors platstagande inom konsten utifrån en demokratisynpunkt (2012). Vi ser ett värde i att vår föreställning *Fru Lojal* både skrivs av kvinnor, nästintill uteslutande har kvinnliga roller på scen, regisseras av en kvinna och även lyfter ett kvinnohistoriskt perspektiv. Att vår pjäs om kvinnor skapas av kvinnor ger oss en chans att jobba emot den manliga blick som historiskt dominerat scenkonsten (Rosenberg, 2012). Rosenberg poängterar hur feministisk konst är banbrytande genom att börja *se* kvinnor, istället för att bara *titta* på kvinnor (s.23, 2012). Som verksamma musikalartister i dagens bransch delar vi en frustration över att det dels endast finns ett fåtal ledande, kvinnliga roller, i förhållande till en annars kvinnohistoriskt dominerad bransch och dels att kvinnans roll inom konst och kultur ofta sexualiseras eller vars huvudfunktion är att vara kär i en man.

I processen med föreställningen vill vi även undersöka och utveckla det kvinnliga skådespeleriet. Kroppens uttryck påverkas av socialt konstruerade könsnormer (Butler, 2007). Judith Butler menar att en internaliserad manlig blick får kvinnor att anpassa sig till normativa förväntningar och till följd av detta agerar objekt snarare än aktiva subjekt (ibid.2007). Detta påverkar således kvinnors kroppsliga uttryck och frihet i ett konstnärligt utforskande (Pastorek Gripson, 2016. Rosenberg, 2012). Rosenberg beskriver i likhet hur den västerländska kulturens förhållningssätt till kroppslighet och konst är präglad av en historisk kroppsfixering och kroppsskräck (s.132, 2012). Vidare menar Rosenberg att detta fått konsekvenser för scenkonstens historia då scenkonsten i synnerhet ständigt utgörs av en besvärande kroppslig närvaro. Vi ser därav ett värde i att skapa en kvinnohistoriskt dominerad musikal där kvinnor tar kroppslig plats på scen i sång, dans och skådespeleri men även att i processen skapa förutsättningar och ett rum för kvinnligt, konstnärligt utforskande.

Septemberteatern är en fri musikteatergrupp. Projektet bygger således på en fri teaterform och ett kollektivt arbete utifrån en demokratisk grund.

Spelplats

Föreställningen *Fru Lojal - en musikal om Göteborgskvinnor i beredskap* har sin urpremiär och spelas på Stora Teatern 7-9 mars 2025.

Vi känner en stolthet i att kunna spela på just Stora Teatern. Med sin 150-åriga historia är teatern en tydlig Göteborgssymbol och samspelar dessutom fint med vår berättelse. 1941 framförde Karl Gerhard modigt den förbjudna sången *Den ökända hästen från Troja* på Stora Teatern. Detta efter att han, av nazitiska krav och påtryckning, blivit censurerad i Stockholm. Denna historiska scen återskapas i musikalen *Fru Lojal* då rollfigurerna Astrid och Sven från Masthugget går till Storan för att se den skandalomsusade föreställningen.

Utöver ett meta- samt symboliskt värde, så gör även spelplatsen en möjlighet för oss att kunna nå ut med lokalhistoria till en stor publik. Septemberteatern har tidigare i snitt fyllt 600 publikplatser/per föreställning. Med en ensemble på cirka 30 personer blir Stora Teatern en av få möjliga spelplatser i Göteborg för den här typen av och storlek på ett konstnärligt projekt.

Vi ser även ett värde av att spela Göteborgshistoria mitt i hjärtat av Göteborg. Stora Teaterns centrala position gör att många har tillgänglighet att ta sig till vår föreställning. Vi värdesätter även att Stora Teatern som lokal är tillgänglighetsanpassad.

Scenografi

I projektet sker ett konstnärligt samarbete mellan Mira Cederwall Victorin, Ida Holmedal, Alva Noreen och Septemberteatern. Mira, Ida och Alva kommer i projektet utforska ett textilt uttryck och design, genom lapptechnik. Dessutom kommer verket att fungera som scenografi i föreställningen. Textilverket kommer ihop med det musikdramatiska uttrycket, gestalta en gemensam berättelse. Det textila konstverket kommer genom att verka som huvudsaklig scenografi, få ett stort sceniskt utrymme samt ett symboliskt värde för föreställningen. Tanken är att de textila konstverket ska skapa olika rum och förstärka känslor, stämningar och skeenden i den sceniska berättelsen.

Det textila verket avser dels vara ett utforskande samt utvecklande av en teknik och textilt uttryck och dels mynna ut i scenografi till föreställningen. Lapptechniken får vidare symbolisera vardagen och träget. Det ursprungliga syftet med lapptechnik var att ta till vara hela tygstycket och använda stuvbitar som blivit över till att skapa nytt. I detta ser vi spår av en svunnen tid, och en inställning till konsumtion som vi för hållbarhetens skull bör återvända till även i dagens samhälle.

Lapptechniken i sig får även ett symboliskt värde i föreställningen då det får representera kvinnans vardag och roll under den tidsepok som föreställningen lyfter. I projektet kommer vi även att sträva efter att använda så mycket återvunnet material som möjligt. Tyg, tråd, och stuvbitar kommer därför i första hand att köpas på second hand.

Genom projektet vill vi även inspirera till gränsöverskridande arbete mellan olika konstformer och ge textilkonsten en plats på teaterscenen. Genom våra olika perspektiv på berättande och uttryck vill vi erbjuda publiken en flerdimensionell upplevelse av historien vi gemensamt gestaltar. Det gränsöverskridande arbetet mellan de olika konstformerna och uttrycken öppnar också för ett nytänkande, konstnärligt och utvecklande utforskande.

Teori och metod

Researcharbete

Frågeställningen som vi utgår från i vårt researcharbete är:

Hur kunde livet och vardagen se ut för en kvinna i 30-årsåldern, i Göteborg mellan åren 1941-46?

Vi startar vårt researcharbete med en inledande litteratursökning (Friberg, 2012) på relevanta begrepp. Sökningarna görs i databaserna GUPEA (Universitetsbibliotekets databas Supersök) samt GOTLIB (Göteborgs bibliotek). På detta följer en datainsamling (Friberg, 2012) då vi läser titlar, abstracts och vid behov hela artiklar för att få fram ett urval av data att utgå ifrån i byggandet av vår förståelse för tiden och vidare för konstnärligt skapande av manus. De artiklarna som vi anser användbara läses sedan i sin helhet, granskas, sammanfattas och analyseras.

Vi använder oss även av så kallade sekundärsökningar (Friberg, 2012) eller snöbollsurval, där vi går in i användbar litteraturs referenslistor för att genom dessa ta oss vidare till ytterligare relevanta titlar. För att finna dessa titlar söker vi i databasen GUPEA (Universitetsbibliotekets databas Supersök) samt GOTLIB (Göteborgs bibliotek).

Arkivsökningar görs även både i databasen samt bland tidningsurklipp, magasin och böcker på KvinnSam (nationellt bibliotek för genusforskning). Detta görs med handledning och stöd av Lisbeth Stenberg (docent i litteraturvetenskap, Göteborgs universitet samt lärare vid Kvinnofolkshögskolan, Göteborg), Birgitta Myrhe (f.d. lärare vid Kvinnofolkshögskolan, Göteborg) samt personal från KvinnSam. Vi får även ta del av viss forskning som Lisbeth Stenberg gjort i samband med researcharbetet för antologin *Att ge upp har inte övervägts - Göteborgskvinnor i rörelse/er* (2021). Vidare letar och undersöker vi material som kan kopplas till vårt arbete i teatersamlingarna vid Göteborgs stadsmuseum. Sökningar görs även i arkiv från SVT samt SR, för att med hjälp av ljud- och rörligt material kunna skapa oss en bättre bild av den historiska kontext som vi berör.

För att ge oss insyn i arbetsförhållandena på SKF under 30- och 40-talen får vi en guidad tur på SKF av Lars Werner. Turen ger oss även relevant information om SKFs roll under andra världskriget.

Som sista steg skickas manus till Johanna Overud (docent i historia, och universitetslektor, Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet) för korrekturläsning och faktagranskning.

Teatermetod

Som förvaltare av teatermannen Konstantin Stansilavkijs teatermetod arbetar skådespelare och regissör utifrån ett aktionsbaserat arbetssätt. Den sceniska situationen skapas via dialogen, genom den fysiska handlingen i ett samspel med viljan, och karaktärernas respektive mål. Vi jobbar med karaktärernas yttre och inre hinder för att levandegöra komplexiteten i dessa karaktärsporträtt. Vi

utgår från skådespelaren och teaterpedagogen Uta Hagens sex frågor, som hon i boken *A Challenge for the Actor* (1991) formulerat efter inspiration av Stanislavskijs metod:

- 1) Vem är jag?
- 2) Vilka är omständigheterna?
- 3) Hur relaterar jag till allt?
- 4) Vad vill jag?
- 5) Vad är mitt hinder?
- 6) Vad gör jag för att nå mitt mål?

Då vi arbetar med ett nyskrivet material finns det stora möjligheter att i ett processinriktat repetitionsarbete bearbeta dialog och scener. Repliker har möjlighet att förändras och scener kan formas om för att fånga en dynamisk dramaturgi. Då manusförfattarna är en del av ensemblen får vi en unik möjlighet att skapa ett organiskt konstnärligt verk.

Det är ett delikat arbete att göra ett historiskt, väl researchat och ibland faktsäkrat manus, till ett spelbart konstnärligt verk och processen får stå i fokus. Då regissören har stor erfarenhet att arbeta med devising som arbetsmetod (devising innebär i korthet att skådespelarna själva är aktivt medskapande i utformandet av innehållet i en föreställning), har hon förmågan att bjuda in skådespelare i den skapande processen, men även veta när den processen är över och det mer traditionella repetitionerna börjar.

Att som skådespelare få ta ansvar för att utveckla sin karaktär och bidra till den konstnärliga processen skapar agens och angelägenhet. Skådespelaren blir en naturlig del i utformandet av berättelsen och inte enbart ett verktyg för en persons (traditionellt regissör/manusförfattare) konstnärliga idé; det är ett demokratiskt och kanske till och med en sociokulturellt perspektiv på konstnärligt arbete, vilket är intressant ur ett metaperspektiv.

Vårt arbete grundar sig i befintlig genusforskning, dels i vårt researcharbete och manusskrivande men även i vårt konstnärliga utforskande och sceniska arbete. Vi utgår från bl.a. Judith Butlers analyser om kön och vidare Tiina Rosenbergs analys och beskrivning om "den besvärliga kroppen" kopplat till sceniskt arbete. I processen med föreställningen vill vi bland annat undersöka och utveckla det kvinnliga skådespeleriet. Med utgångspunkt från socialkonstruktivistisk teori (Burr, 2003) samt genusteori (Butler, 2007; Connells 2002) har både ensemble och konstnärlig handledare en medvetenhet kring hur socialt konstruerade könsnormer påverkar kroppens uttryck. Judith Butler menar att en internaliserad manlig blick får kvinnor att anpassa sig till normativa förväntningar och till följd av detta agerar objekt snarare än aktiva subjekt (2007). Detta påverkar således kvinnors kroppsliga uttryck och frihet i både den kreativa processen och det sceniska uttrycket (Pastorek Gripson, 2016. Rosenberg, 2012). Under repetitionerna strävar vi efter att aktivt jobba mot socialt konstruerade könsnormer gällande kroppsligt platstagande. Detta genom att ha en normkritisk ingång i arbetet med Stanislavskijs teatermetod (Stanislavskij, K. S., Benkow, M., & Wollter, S., 2004; Stanislavskij, K. S., Ludawska, J., & Kurtén, M., 1986) samt Gärdfeldts musikdramatiska övningar (*Scenkonst - en handbok i musik och teater*, 2017).

Metoden och utgångspunkten synliggörs genom såväl gruppdiskussion och självreflektion under den konstnärliga processen. Genom processen dokumenteras metoden genom att ensemblen skriver processdagböcker i vilka varje individ reflekterar kring både sin karaktär och sitt eget konstnärliga utforskande. Processdagboken skrivs i direkt anslutning till repetitionen. Vi utgår från frågorna:

- Vad hände?
- Vad insåg jag?
- Vad fick jag för insikter?
- Vad var svårt/lätt?

Frågorna i processdagboken besvaras utifrån ett konstnärligt utforskande av ett kroppsligt platstagande i sång, dans och teater. Reflektion kring den manliga blickens påverkan av platstagande med röst och rörelse görs också i skapandet av koreografi, manus och musik.

Som en del i ensemblens rollarbete skrivs även biografier om karaktärerna. Detta görs genom att varje skådespelare i "jag-form" svarar på ett antal frågor kring vem karaktären är, vilka minnen, erfarenheter, mål och hinder som karaktären har.

Det sceniska arbetet kommer göras under handledning och regi av Gunilla Gårdfeldt (professor emerita, scenisk/musikalisk kommunikation och dramatik, Högskolan för scen och musik, vid Göteborgs universitet) samt stöd och handledning från Tina Glenvik (universitetsadjunkt i scenisk gestaltning, inriktning musikedramatik, Högskolan för scen och musik vid Göteborgs universitet). Utöver regi och stöd i det sceniska arbetet kommer Tina Glenvik att korrekturläsa manus utifrån en dramaturgisk synvinkel.

Hur metoden utvärderas

Projektet avslutas genom utvärdering av process och resultat. Denna utvärdering sker genom ett demokratiskt samtal och gruppdiskussion mellan skådespelare och produktionsgruppen. Varje individ i ensemblen ges möjligheten att komma till tals och ge sin bild av processen utifrån sin utveckling och upplevelse av arbetet. Både manus, noter, processdagböcker, biografier, filmad version av föreställningen samt deltagarnas upplevelse av arbetet med projektet kommer att ligga till grund för reflektionen kring den personliga konstnärliga utvecklingen och projektet i stort.

Projektet utvärderas genom samtal kring följande frågor:

Utvärdering av teatermetoden med fokus på kvinnligt och kroppsligt platstagande inom scenkonst.

1. På vilka sätt har vår teatermetod motverkat det Rosenberg skriver om konstens kanon?

"Konstens kanon blir lika med högt konstnärligt värde och domineras följaktligen av män, vilka då görs till talespersoner för hela mänskligheten. Utifrån denna felaktiga generalisering definieras god konst. På så sätt påverkar diskursen om det manliga geniet även våra nutida diskussioner om erkännande, men också sådana konkreta

frågor som resursfördelning, arbetstillfällen, arbetsvillkor, diskriminering och trakasserier”

2. Hur bör vi arbeta framåt för att fortsätta i en riktning som möjliggör för det Rosenberg skriver om feministisk konst?
Rosenberg poängterar hur feministisk konst är banbrytande genom att börja se kvinnor, istället för att bara titta på kvinnor.
3. På vilket sätt formades vårt konstnärliga uttryck utifrån viljan att motverka det Butler och Pastorek Gripson skriver om könsnormer och kroppsligt platstagande? (Att motarbeta att kvinnliga scenkonstnärer agerar objekt snarare än aktiva subjekt.)
 - Utifrån kroppsligt platstagande med sång och röst?
 - Utifrån kroppsligt platstagande i dans och rörelse?

Utvärdering av teatermetoden:

1. Hur har projektet utvecklat ditt skådespelande och ditt arbete med scenkonst utifrån den teatermetod vi använt (Socialkonstruktivism och genusteori, Stanislavskij och det aktionsbaserade arbetssättet, Hagens sex frågor, devising, skådespelarens delaktighet i den konstnärliga processen, Rosenberg, Butler och Pastorek Gripson om det kvinnliga skådespelariet, motverkandet av könsnormer och kroppsligt platstagande)?
2. Hur blev scenkonsten med den här teatermetoden?

Utvärdering av projektet och produktionsarbetet i stort:

1. Vad har vi gjort bra?
2. Vad kan vi förbättra till nästa gång?

Utvärderingen spelas in genom ljudupptagning, dokumenteras i en skriftlig sammanställning och sparas vidare i Septemberteaterns arkiv och ligger till grund för denna artikel. Resultatet av utvärderingen avses vidare prägla Septemberteaterns fortsatta konstnärliga verksamhet.

Hur resultatet tillvaratas och sprids

Vi kommer göra research genom arkivsökningar kring kvinnors levnadsförhållande i Göteborg under 1940-talet vilket avses resultera i ett musikdramatiskt manus. Genom utforskandet av bland annat Stanislavskijs teatermetod utifrån en normkritisk ingång i ett musikdramatiskt arbete, kommer manuset vidare resultera i en musikalföreställning. Föreställningen kommer att spelas på Stora Teatern under mars och oktober 2025. Vi har valt att spela föreställningen på en stor, central och tillgänglighetsanpassad scen för att så många som möjligt ska kunna ta del av resultatet av såväl vår historiska research som vårt konstnärliga utforskande och skapande. Samtliga föreställningar på Stora Teatern kommer att filmas. Efter avslutad föreställning sparas manus och noter i Septemberteaterns arkiv. Även filmad version av föreställningen sparas i Septemberteaterns arkiv.

Ensemblen avser också spela ett mindre utdrag av föreställningen i samband med Orange week på Stadsbiblioteket, arrangerat av Göteborgskvinnor i rörelse/er tillsammans med UN Women och Zonta.

I samband med uppsättningen på Stora Teatern hoppas vi kunna sprida den historiska kunskapen medialt genom intervjuer och reportage inför premiären. Historien om kvinnorna kommer även att spridas genom Septemberteaterns sociala medier.

Resultatet av ensemblens konstnärliga utforskande och utveckling tillvaratas genom skriftlig dokumentation. Ensemblens processdagböcker och biografier sparas i Septemberteaterns arkiv. Mötesanteckningar från utvärderingssamtalet förs och sparas. Vidare tillvaratas resultatet i det att arbetet har utvecklat och präglat varje person som deltagit i processen. I våra personliga erfarenheter lever arbetet kvar inför kommande scenkonstprojekt och vår fortsatta konstnärliga verksamhet och profession. De lärdomar vi får genom projektet kommer att genomsyra vår fortsatta verksamhet och utveckla hur vi, som kvinnodominerad musikteatergrupp, arbetar både konstnärligt och pedagogiskt.

Våra lärdomar från vårt utvecklingsarbete finns bevarade i denna artikel. Artikelns innehåll kan vid förfrågan presenteras som föreläsning eller workshop.

Resultat av utvärdering

Resultat av projektet och dess formulerade målbeskrivning

Vi har uppnått de mål vi satt upp för projektet både utifrån syfte, ekonomiskt utfall, tidsram och utvecklingsarbete. Syftet med projektet har varit att nyansera och återberätta en del av Göteborgs historia ur kvinnornas perspektiv, med vilket vi har velat berika stadens scenkonstutbud. I en tid av uppror i världen och krig i vårt närområde har vi genom denna historiska skildring velat lyfta allmänmänniskliga teman som åter aktualiserats i vårt samhälle; kvinnlig frigörelse, mobilisering, problematisering av nationalistisk romantik och människors vilja att förändra i en tid av kris. Vidare har vi velat vidga scenen för musikal, då vi upplever en avsaknad av nyskriven musikal i Sverige. Vi upplever även en avsaknad av musikaler med ledande, kvinnliga roller och vill med vår musikal motverka detta. Möjligheten att boka Stora teatern som en plats för att berätta denna historia känner vi stor stolthet i, då Stora teatern i sig är en viktig Göteborgs-symbol. Dess 150-åriga historia gör den till en plats som samspelar väl med tiden kring den Göteborgshistoria vi vill berätta och har möjliggjort för oss att nå ut till en stor publik. Projektet har även syftat till att skapa samarbete mellan icke-institutionella kulturutövare i regionen. Vi har på så vis velat lyfta den fria scenkonsten som vi anser är så viktig ur ett demokratiperspektiv.

Vi har haft möjlighet att genom de stöd vi fått samt de intäkter vi haft, fylla samtliga utgiftsposter. Projektet *Fru Lojal* har även skapat arbetstillfällen samt samarbetsytor för kulturutövare i Göteborgs- och Västra Götalandsregionens kulturliv.

Vidare har ett viktigt syfte med projektet varit att bidra till värdefullt utvecklingsarbete för Septemberteaterns konstnärliga och pedagogiska arbete. Sammanfattningsvis har vi genom en medveten teatermetod och för projektet formulerad målbeskrivning utvecklats både som scenkonstnärer och som grupp. Se vidare resultatbeskrivning nedan.

Hur projektet presenterats för allmänhet och fackfolk

Vårt utvecklingsarbete med *Fru Lojal* har delgivits allmänhet och fackfolk genom en musikalforeställning där omfattande research och processinriktat arbete ligger till grund för den slutgiltiga konstnärliga produkten. Vidare har projektet utvärderats vilket resulterat i denna publicerade artikel på Septemberteaterns hemsida. Vid förfrågan kan även våra erfarenheter delges i form av en föreläsning eller workshop. Allt material kopplat till projektet är dokumenterat i Septemberteaterns arkiv. Vi har dessutom mött vår publik genom kommunikation via våra sociala kanaler på Instagram, Facebook och Tiktok samt vår hemsida. Vidare har vi deltagit i evenemang under Orange week 2025, blivit intervjuade i Fempers nyheter samt hörts i Sveriges radio.

De lärdomar och erfarenheter vi fått genom projektet *Fru Lojal* kommer att genomsyra vår fortsatta verksamhet och utveckla hur vi, som scenkonstnärer och som kvinnodominerad musikteatergrupp, arbetar både konstnärligt och pedagogiskt.

Länkar till recensioner

GP

<https://www.gp.se/kultur/scen/recension-fru-lojal-septemberteaternstora-teatern.4fa3e646-633f-4c64-9a18-1397f852eadd>

Kulturbloggen

<https://kulturbloggen.com/?p=191632>

Fempers

<https://fempers.se/2025/14/septemberteaterns-musikal-fru-lojal-ar-besvarande-aktuell/>

Danstidningen

<https://www.danstidningen.se/2025/03/12/livfull-och-livsviktig-musikal-med-septemberteaterns-fru-lojal/>

Länkar till artiklar

Fempers

<https://fempers.se/2025/8/fru-lojal-lyfter-1940-talets-kvinnokamp-och-beredskapsarbete/>

Bilder från föreställningen

För mer material från vår process och vår föreställning hänvisas till Septemberteaterns Instagramkonto [@septemberteatern](https://www.instagram.com/septemberteatern) samt vår hemsida www.septemberteatern.se.

Resultat av diskussion kring arbete med definierad teatermetod

Hur har projektet utvecklat vårt skådespelande och vårt arbete med scenkonst utifrån den teatermetod vi har använt?

I samtalet uttrycks att vår för projektet definierade teatermetod gjorde det möjligt för oss skådespelare att hitta rollen i oss själva istället för att "spela en roll". En av deltagarna uttrycker att det är ett sätt att utvecklas i sin egen person genom att pröva en annan individs upplevelse av världen. Vi spelar inte att vi känner på ett visst sätt utan försöker förstå och frambringa känslorna i oss själva, och det är det som gör det berörande för en publik. En av uppgifterna vi fick var att skriva våra rollers biografier baserat på Uta Hagens (1991) sex frågor. Flera av oss upplevde att det gav oss en större förståelse för vilka karaktärerna är och varför de agerar som de gör i föreställningen. Samtidigt har karaktärerna fått lov att förändras under processens gång under repetitionerna. Vi har lärt oss att både försvara och älska våra karaktärer, även de av oss som gestaltade antagonister. Det påverkar hur vi kommer att tillnärma oss våra roller i framtiden.

I diskussionen framkommer vidare att vi har blivit modigare som skådespelare genom att tvingas ut i ovisshet och prova oss fram. Det har bland annat devisingmetoden bidragit till. Scenerna landade olika och tilläts vara levande, och repliker och sångtexter kunde förändras vid behov. Möjligheten att påverka sin roll och sina scener var stor. Vi pratade även om hur vi har fått jobba kroppsligt för att hitta våra karaktärer med bland annat andning och avspänning. Flera av de kvinnliga deltagarna uttrycker att de har känt sig friare fysiskt och fått möjlighet att ta större plats på grund av att vi medvetet motverkat den internaliserade manliga blicken, vilket vi utvecklar i kapitlet nedan. Det har funnits utrymme att vara fula, högljudda, stora och även sexiga på våra egna villkor. Vi hoppas kunna behålla denna frigjordhet även i framtida produktioner.

Samtalet ledde även in på jämförelser med hur vi har upplevt andra sammanhang där det inte funnits tid att göra det här arbetet eller där man har förväntats göra det på egen hand före repetitionerna. I samtalet framkommer att vi upplever att det gör stor skillnad när man tar sig tiden att prata om bakgrund, viljor och aktioner tillsammans. Man blir mer delaktig i skapandeprocessen som skådespelare och scenerna känns genomarbetade. Det bygger också relationer och trygghet oss skådespelare emellan.

Arbetsättet har blivit en bekräftelse på att det är viktigt med skådespelarteknik och ordentligt karaktärsarbete. Stanislavskijs (1986, 2004) "som om" ledde oss naturligt till frågor som, "vad påverkar mig om jag är kvinna på 40-talet?". Vi tycker att det här arbetet är nödvändigt för att ta ansvar för historien och undvika stereotyper. Gunilla Gårdfeldt guidade oss även i att hitta huvudord i texten och använde punktmetoden som bidrog till tydlighet för både oss och publiken. Hon hjälpte oss även med övergångar från tal till sång, för att få dem att kännas naturliga. Det är en utmaning som kommer med genren och vi lärde oss mycket av att vara noggranna med det.

Hur blev scenkonsten med den här teatermetoden?

Vår slutprodukt blev en musikal som kändes aktuell, jordad och viktig. En föreställning där skådespeleri och karaktärer fick ta fokus istället för tekniska moment och andra effekter. Att vi

jobbat så grundligt med bland annat Stanislavskijs metod bidrog till det. Vi menar även att tiden som lagts på att utforska i rummet tillsammans och bygga relationer har påverkat slutprodukten. Det gjorde oss till en samspelt ensemble som var lyhörda och följde varandras impulser. En deltagare uttryckte även att det förarbete som gjorts med manus och research har hjälpt oss till mer trovärdiga rolltolkningar. Eftersom föreställningen är historisk fanns det möjlighet att gå till platser som förekommer i manuset och uppleva dem fysiskt. Dessa erfarenheter minns våra kroppar och det påverkade hur vi gestaltade vår berättelse på scen. Kvinnoporträtten i vår musikal blev varierande och färgstarka, mycket på grund av vår medvetenhet kring Rosenberg och kvinnligt platstagande (se vidare nedan). Vårt omsorgsfulla arbete med övergångar mellan text och musik gav resultat och föreställningen kändes sömlös.

Resultat av diskussion kring arbete med fokus på kvinnligt och kroppsligt platstagande

På vilka sätt har vi genom vår teatermetod strävat efter att motverka det Rosenberg (2012) skriver om konstens kanon?

Teaterföreningen Septemberteatern har som syfte och grundtanke att skapa scenkonst som innehåller ett feministiskt förhållningssätt. Vi i Septemberteaterns styrelse är själva kvinnor och verksamma kulturarbetare inom scenkonsten. Vårt material skriver och producerar vi själva för vårt eget bruk och för att vi själva ska få möjlighet att ta plats på en scen. Dessutom skriver vi dramatiska och material om saker som är relevanta och intressanta för oss. I samtalet konstateras att vi själva och vår förening, genom vårt sätt att arbeta, agerar en motpol mot den kanon som vi själva identifierat vara en kulturbransch fylld av möjligheter för män. I fallet med musikalen *Fru Lojal* har vi på förhand identifierat att musikalerna ofta innehåller många stora roller för manliga musikalartister vilket gör att vi med denna föreställning snarare vill agera motpol och skapa många stora roller för kvinnor där berättelser relevanta för kvinnor och från kvinnans perspektiv gestaltas. Vårt sätt att arbeta med *Fru Lojal* anser vi helt enkelt är ett bidrag till att forma en bransch inom scenkonsten där möjligheter skapas för fler och där teman som representerar fler människor får ta plats.

I samtalet konstateras att vi har använt musikal som sceniskt verktyg för att lyfta kvinnohistoria och skapa en föreställning från ett kvinnoperspektiv. Samtidigt har vi använt oss av kvinnohistoria och kvinnoperspektivet för att skapa en intressant och kvalitativ musikal. Vi har skapat och genomfört ett musikalprojekt där de flesta ledande rollerna är kvinnor och där det är en övervägande majoritet kvinnor på scenen. Dessutom är både regi, musik, koreografi och manus skapat av kvinnor. Även produktionsarbetet har bedrivits av mestadels kvinnor. Musikalens stora nav är tvättprocessen vilket blir symboliskt då tvätt, historiskt, ansågs vara en kvinnosyssla. Samtidigt redovisar

föreställningen en viktig och relevant vardagsproblematik för dåtidens (och även nutidens) kvinnor. Att tvätta var tidsödande och var en av flera sysslor som ofta kunde fjättra kvinnorna vid hemmet. När tvättandet underlättades genom nya moderna tvättmaskiner, samtidigt som barnhage infördes, så öppnades fler möjligheter än hemmafrulivet upp för många kvinnor. Musiken *Fru Lojal* lyfter fram kvinnors livsvillkor centrerat av tvätten men lyfter också deras önskemål, relationer och deras framtidsutsikter. I samtalet framkommer att vi ser på musiken som en redovisning av en kamp för jämställdhet i det lilla och att vi med den har bidragit till att sprida kunskap om ämnet men också visat att vi kan göra en musikal om tvätt, och en berättelse från en kvinnlig blick och kvinnors upplevelse av världen och livet, något vi ansett som en bristvara, vilket Rosenbergs (2012) citat också belyser.

I samtalet belyser vi vidare att musiken *Fru Lojal* utspelar sig under en historisk period, 1940-talet och under andra världskriget, som så många gånger har varit ett populärt och dramatiskt ämne att inkludera i såväl filmer som på scenen. Många gånger skildras framförallt männens roll och öden i krig och konflikter. Vi menar på att *Fru Lojal* bidrar med att även berätta om kvinnorna som blev kvar och tog hand om samhället när männen var borta. På så sätt visar vi att vi kan göra en musikal om ett kvinnodominerat ämne likt tvätt, men samtidigt redovisa ett kvinnoperspektiv inom ett allmänt och mansdominerat ämne likt andra världskriget.

På flera sätt konstateras alltså i samtalet att vi anser att vi har strävat efter att motverka det som Rosenberg (2012) skriver om konstens kanon. Vi är alla i styrelsen och föreningen Septemberteatern aktiva deltagare i att arbeta för att sprida en diskurs där feministisk scenkonst kan anses vara lika god och utbildande som andra scenkonstverk, även inom musikens värld. Framförallt så har vi bidragit till att möjliggöra för allmänheten att ta del av och möjligen intressera sig för en viktig period av kvinnohistoria. Oavsett hur mycket någon kan anse att just vår föreställning har påverkat samtiden så är den för alltid ändå ett bidrag till att ytterligare vidga gränserna för vad som är god scenkonst och inte. Vi har bidragit till att sprida kunskap och intresse för hur kampen för bättre livsvillkor för kvinnor och hur kampen för fred såg ut. Likt Göteborgs-Posten skrev i sin recension om oss så visar vår musikal på att "man kan faktiskt bry sig om tvätt och fred samtidigt".

Hur bör vi arbeta framåt för att fortsätta i en riktning som möjliggör för det Rosenberg (2012) skriver om feministisk konst?

Vårt utvärderande samtal kretsar kring viljan att fortsätta arbeta för att aktivt välja material och berättelser som innehåller ett feministiskt ingångssätt eller som rör kvinnors intresse. Vår tanke i det stora hela är att kvinnligt platstagande ska vara en självklarhet eller åtminstone upplevas vara lika självklart som exempelvis manligt platstagande. När vi diskuterar detta så framkommer det att vi inser att genom att fortsätta praktisera själva görandet, alltså fortsätta skapa feministisk scenkonst,

kan vi bidra till att befästa kvinnligt platstagande inom scenkonsten. Likt Rosenberg (2012) skriver så tror vi också att det är viktigt att kvinnor blir sedda och inte bara tittade på och vi undrar själva när det kommer en tid när vi inte längre behöver "göra en grej" av att skapa feministisk scenkonst. I en perfekt värld tänker vi att idén om ett kvinnligt platstagande och ett kvinnligt perspektiv skulle kunna hanteras som vilket annat perspektiv som helst. När vi diskuterar detta med varandra så lyfter vi även det demokratiska syftet som scenkonst ofta fyller. Vi anser att god feministisk scenkonst inte alltid behöver handla om att sticka ut. God scenkonst enligt vår definition kan handla om att vara representativ och att visa på en bredare upplevelse av verkligheten. Det vi menar med detta är att vi i slutändan inte bara vill bli sedda som kvinnor som utför feministiska ställningstaganden på scenen, vi vill också bli sedda som kapabla och professionella scenkonstnärer som råkar vara kvinnor. Vi vill bli sedda för det arbete vi gör och vi vill att vår konst ska bidra till att bredda perspektivet på vad scenkonst kan vara.

Vi pratar även om att vi i vårt skapande av musikalen har valt att fokusera på berättelsen i första hand och kvinnorollen i andra hand, även om vi såklart alltid har kvinnoperspektivet med oss i arbetet. I denna diskussion delar vi med oss av tidigare erfarenheter där vi sett kvinnoroller på scen som ofta sexualiseras eller vars karaktärer till stor del påverkas av den manliga blicken. Exempelvis att vi i andra sammanhang upplevt förväntningar på oss att framstå som åtråvärda eller attraktiva på scenen och att det är på något sätt vedertaget. Vi tänker att detta påverkar oss på ett djupt plan vilket betyder att vi behöver tydligt och öppet påtala förekomsten av normen för att vi ska kunna gå ifrån den. I musikalen *Fru Lojal* upplever vi allihop att detta inte utspelar sig på samma vis och vi upplever att detta gjorts möjligt genom vårt fokus på berättelsen i första hand. Vi tänker såklart att vi alltid påverkas av könsnormer och att vi fortsatt behöver påtala dem för att göra oss medvetna om deras existens. Men genom att vi i denna föreställningen alltid reviderat syftet med varje detalj och sceniskt val så har det bara stärkt vårt resultat. Vi vill fortsätta att arbeta på ett medvetet sätt likt i *Fru Lojal* då vi upplever att det gjorde föreställningen jordad, närvarande och framförallt mindre stereotyp.

Vi kommer framåt även att fortsätta att rannsaka oss själva och inte ställa för orimliga krav på oss som konstnärer och som förening. Ironiskt nog kommer vi fram till att vi ser drag hos oss själva som vi så ofta vill motarbeta. Vi, likt säkerligen många andra, drivs av att uppfattas som duktiga och vi önskar ta emot andras acceptans och slå oss fram inom kulturbranschen. I framtiden vill vi fortsätta driva vårt arbete och fortsätta driva frågor som intresserar oss, men vi önskar också oss själva att njuta och känna stolthet över vårt arbete. Det sista vi vill är att själva hamna i rollen av att vara en duktig flicka, en roll som innehåller hårda krav och där vi sätter onåbara mål för oss själva. Att utföra ett ärligt och rannsakande arbete kring oss själva och föreningen i kommande projekt tror vi kommer att gynna oss i längden.

På vilket sätt formades vårt konstnärliga uttryck utifrån vår strävan efter att motverka det Butler (2007) och Pastorek Gripson (2016) skriver om könsnormer och kroppsligt platstagande?

När vi börjar diskutera kroppsligt platstagande och könsnormer så kommer vi fram till att en viktig nyckel är att materialet i sig inte är skapat utifrån ett könsperspektiv. Sångerna är inte skrivna för att särskilt passa en kvinnlig sångröst, manuset är fokuserat på berättandet snarare än att framhäva kvinnlighet eller manlighet och koreografierna är skapade utefter situation och berättelse. Sångerna är snarare skrivna utefter att påvisa en viss känsla eller framhäva ett visst budskap. Musiken är skriven för att dels innehålla en tematisk känsla av 40-tal men samtidigt är texternas innehåll i fokus och kvinnorna sjunger för att berätta någonting snarare än att påvisa en vacker sångröst. Vi upplever att det känns förlösande men också utmanande och obekvämt ibland att förhålla sig till ett material som inte nödvändigtvis måste låta perfekt. Koreografierna är inte heller skapade utefter att endast visa upp kvinnor eller kvinnokroppen. Danserna är skapade utifrån att framhäva kvinnor som *gör* saker som att sticka, tvätta eller förvärvsarbeta i fabriker. Kvinnorna i föreställningen har alla unika personligheter och erfar livssituationer där varje karaktär genomför en karaktärsutveckling.

Vi har genomgående under projektet arbetat mot den normativa bilden av en kvinna som agerar objekt snarare än subjekt. Detsamma har vi egentligen haft i åtanke när vi skapat och arbetat med männen i föreställningen. Genom att visa på karaktärer som är komplexa och som inte agerar likt schabloner av män och kvinnor så tror vi att vi gjort ett gott försök att snarare erbjuda publiken trovärdiga människoporträtt. Exempelvis jazzsångerskan som är vacker och glamorös och stundtals arrogant men som också visar på civilkurage och mod att yttra förbjuden kärlek. Ytterligare exempel som lyfts är även den våldsamma manliga kvinnomisshandlaren som även är en orolig, ledsen och ensam människa som även kan visa ånger. Genom att vi även lagt lika mycket tid på att visa komplexa manliga karaktärer i en feministisk föreställning så bidrar vi till att undvika objektifiering och ytlighet i våra kvinnoporträtt.

I samtalet lyfts vidare att en stor del av detta arbete också kommer från att vi som skådespelare har fått chans att påverka karaktärsarbetet i produktionen över tid. Vi har fått tillåtelse att göra övningar för att reflektera över kroppens betydelse för det kvinnliga platstagandet. Vad gör det med en skådespelare som till vardags är mer återhållen men som på scenen ska ta stor plats och på vilket sätt kan en kvinna ta plats jämfört med en man? Något som även har hjälpt oss att arbeta med detta är att vi som skådespelare har fått vara delaktiga i att bygga upp våra karaktärers biografier. Det har gjort det lättare för många av oss att behålla karaktärernas egenskaper och berättelser i kroppen och det har även gjort att karaktärerna har förändrats över tid. Genom biografierna bygger vi inte bara upp en förståelse för karaktärernas handlingar och egenskaper utan vi börjar även reflektera över oss själva. Vi tror att ett gediget karaktärsarbete innehållande medvetenhet och förståelse för

karaktärernas inre liv, kvinnor som män, gör att vi bättre skapar förutsättningar för att skådespela människor på scenen och inte könsbundna objekt.

Resultat av diskussion kring utvärdering av projektet och produktionsarbetet i stort

Diskussion kring frågeställningen: vad i projektet och produktionsarbetet i stort har fungerat särskilt väl?

I våra utvärderande samtal framkommer att deltagarna känner stor stolthet över det projekt vi genomfört. Vi ser att kvaliteten på vår föreställning varit styrande i de beslut som tagits och att slutprodukten varit vårt fokus i arbetet. Vi har alla haft en stor respekt för materialet, vilket genomsyrat både arbete och samarbete. Särskilt väl anser vi att vi lyckats med en demokratisk och tydlig arbetsprocess där var och en fått påverka hur arbetet genomförts och där ansvarsuppgifterna varit tydligt formulerade. Vidare identifieras att logistiken kring projektet fungerat särskilt väl, något vi fått till oss av bland annat våra regissörer och samarbetsparter. Detta är glädjande och något vi möjliggjort genom just tydligt fördelade ansvarsområden, löpande avstämningar, information och kommunikation.

Att få delta i detta sammanhang där var och en fått bidra med sin styrka och kunskap, samt att tillsammans få skapa och göra det vi drömmer om och brinner för, är något fantastiskt. Samtliga vill fortsätta att vårda och bygga det framåt!

Diskussion kring frågeställningen: vad i projektet och produktionsarbetet tar vi lärdom av och kan förbättra till nästa gång?

Vidare håller samtliga deltagare med om att vi genom arbetet med *Fru Lojal* tagit med oss lärdomar för vårt arbete framåt. Genom det har vi utvecklats som projektledare och scenkonstnärer. Hög arbetsbelastning är ledordet för de utmaningar och den utvecklingspotential vi identifierar. Vi ser att den kompromisslösa synen på kvalitet samt det brinnande engagemang för historien vi vill berätta leder till att mängden arbete vi lägger ner blir mycket stor. Att som ideell grupp, vid sidan av andra heltidsjobb och engagemang, genomföra ett projekt i den här storleken från idé till utvärderad slutprodukt är i längden inte hållbart. Vi behöver framåt se över hur vi kan fortsätta skapa produktioner av hög kvalitet men genom mer hållbara prioriteringar både som privatpersoner och som förening. Konkret diskuteras förslag som att se över hur många personer vi behöver vara i en produktionsgrupp, att vi framåt ska möjliggöra för att inte producera och skådespela samtidigt, samt att vi vill jobba för att få utomstående stöd och kunna arbeta avlönat

och således möjliggöra för att kunna lägga fler timmar på arbetet. Dessa är steg, som i takt med att vi som icke-institutionell frigrupp blir mer och mer etablerade, är rimliga att fundera över.

Avslutande ord

Sammanfattningsvis ser vi, när vi ser tillbaka på arbetet med *Fru Lojal*, att vi uppnått det vi önskade och arbetade för med vårt projekt. Vi ämnade skapa en föreställning med fler stora kvinnliga huvudroller för att verka som motvikt till en bransch som än idag domineras av ett manligt fokus på scenen. Detta anser vi är aktuellt eftersom Sveriges stora musikalscener ofta satsar på att producera ett mer välkänt material där männen har de flesta och största rollerna. I och med att vi skriver vårt material själva så kan vi utgå från målet att tillskriva fler kvinnor huvudroller, vilket är en uttalad strävan för oss i Septemberteatern då styrelsen består av endast kvinnor. I manusarbetet med musikalen *Fru Lojal* bestämde vi i ett tidigt skede att vi ville låta historien kretsa kring sex kvinnor i det vardagliga Göteborg, dessutom i en tid där rampljuset ofta tidigare varit på männen som förde krig.

Att använda sig av konstformen och berättarformen musikal gav det resultat vi hoppades på. Samarbetet med regissören Gunilla Gårdfeldt var ett medvetet val eftersom hon har stor expertis i att sömlöst binda ihop tal och sång, vilket är musikalformens styrka, och som även nämnts som av föreställningens största förtjänster i ovan recension av Göteborgs-Posten. Vårt samarbete med tio fristående swingdansare hjälpte ytterligare att överbrygga historien med musiken. Då swing och lindyhop var populära dansstilar under 40-talet bidrog samarbetet med dansarna till att skapa en tidsenlig miljöskildring.

Tidningen Fempers skriver: "*Under andra akten går Fru Lojal från klarhet till klarhet och knyter skickligt ihop tekniska framsteg med klass- och kvinnoperspektiv, yttrandefrihet, sexuell frihet, kvinnogemenskap och fredsrörelse*". Detta citat understryker en stor del av resultatet för hela projektet. Genom gedigen research under produktionsarbetet lyckades vi återskapa en miljö som synliggör kvinnors roll under andra världskriget, och tack vare kända figurer som Karl Gerhard fick publiken en inblick i tidens verklighet. Flera av reaktionerna från vår publik har visat på att vi lyckats upplysa om historia som inte tidigare varit känd om kvinnors vardag under 40-talet, präglad av andra världskriget. Den tunga processen kring tvätten och andra hushållssysslor, parallellt med den stora beredskapsgärning som föll på kvinnorna, tycks ha fallit ur historieskrivningen. Vi hoppas att vi med musikalen *Fru Lojal* kunnat synliggöra kvinnors frigörelse i det lilla.

Som skådespelare har vi fördjupat våra kunskaper i karaktärsarbete genom de biografier som varje person skrev inför repetitionerna. Vi har utforskat hur kvinnligt platstagande påverkar kroppen i en historisk kontext och därmed gjort medvetna val gällande framställandet av våra roller. *Fru Lojal* speglar kvinnor ur olika samhällsklasser där deras platstagande får olika konsekvenser och därmed

blir resultatet av stor bredd. Vi har också aktivt reflekterat kring hur en kvinnas kropp förväntas röra sig på en scen i nutid och gjort medvetna val i att gå med eller emot dessa normer.

I stort anses projektet *Fru Lojal* ha nått goda resultat i de mål vi satte upp. Genom föreställningen har vi väckt tankar och samtal kring krig, fred, kvinnoroller och en historia som varit i skymundan. Vår förhoppning är att dessa samtal fortsätter hållas i framtiden.

Referenslista

- Butler, J. (2007). *Genustrubbel – feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Burr, V. (2003). *Social constructionism* (2. nd ed.) London: Routledge.
- Connell, R.W. (2002). *Om genus*. Göteborg: Daidalos AB.
- Friberg, Febe. (Red.) (2012). *Dags för uppsats - vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Studentlitteratur.
- Gårdfeldt, G. (2017). *Scenkonst - en handbok i musik och teater*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag
- Hagen, Uta. *A Challenge for the Actor*. New York: Simon & Schuster Adult Publishing Group, 1991
- Lund, K., & Nordiska museet. (2009). *Tvättstugan: en svensk historia*.
- Länsstyrelsen, Västra Götaland (2003). *Om kvinnor och män i Västra Götaland - en statistikbok*, <https://www.lansstyrelsen.se/publikation?entry=2761&context=13>
- Pastorek Gripson, M., & Högskolans för scen och musik vid Göteborgs universitet. (2016). *Positioner i dans - om genus, handlingsutrymme och dansrörelser i grundskolans praktik*.
- Rosenberg, T. (2012). *Ilska, hopp och solidaritet - med feministisk scenkonst in i framtiden*.
- Rumjantsev, Pavel, *Stanislavskij repeterar Rigoletto*. Göteborg: Bo Ejeby förlag, 1993
- Stansislavski, Constantin, *An Actor Prepares*. New York: Theatre Art Books, 38e upplagan, 1984
- Stanislavskij, K. S., Benkow, M., & Wollter, S. (2004). *En skådespelares arbete med sig själv : i inlevelsens skapande process* ([Ny utg.]). Prisma : ePan.
- Stanislavskij, K. S., Ludawska, J., & Kurtén, M. (1986). *Att vara äkta på scen : om skådespelarens arbetsmoral och teknik : valda texter*. Gidlund i samarbete med Stift. för utgivning av teatervetenskapliga studier.
- Stenberg, L. (2021). *Att ge upp har inte övervägts - Göteborgskvinnor i rörelse/r*.